

Het Groene Blad

IVN Eerbeek en omstreken Jaargang 34 nr.2 2022

De douenetel

Oude kost(baarheden)

Jubilarissen

Colofon

IVN Eerbeek en omstreken

IVN, Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid afdeling Eerbeek en omstreken, is een vereniging van vrijwilligers die mensen betreft bij hun (groene) leefomgeving, natuur, milieu en landschap in de gemeente Brummen.

IVN-Eerbeek organiseert activiteiten zoals wandelingen, cursussen en werkzaamheden in het groen voor iedereen.

Lid of vriend worden? Meld je via e-mail aan bij secretaris@ivn-erbeek.nl of via de website.

Contributie (per jaar): Leden: € 24,- Donateurs: € 12,- Huisgenootleden € 12,-

Vriend van IVN Eerbeek € 48,-

Te betalen op IBAN. NL17 RABO 0309 230 705 t.n.v. IVN vereniging afd. Eerbeek e.o.

Opzegging, wijzigingen in adresgegevens, e-mailadres graag melden bij de secretaris secretaris@ivn-erbeek.nl.

Bestuur

Voorzitter	Jos Rouland	voorzitter@ivn-erbeek.nl
Secretaris	Herman Heskamp	secretaris@ivn-erbeek.nl
Penningmeester	Wim den Hartog	penningmeester@ivn-erbeek.nl
Lid	Lambert Kouwenberg	Lkouwenberg142@gmail.com
Lid	Ingrid van Eijk	iggyb@chello.nl

Werkgroepen

Excursies	Chris Holtslag	excursies@ivn-erbeek.nl
Natuurtuin	Gerard Nijhof	natuurtuin@ivn-erbeek.nl
Publiciteit	Sandra Christiaans	publiciteit@ivn-erbeek.nl
Scholing	Herma Scherpenzeel	scholing@ivn-erbeek.nl
Venel	Jos Rouland	venel@ivn-erbeek.nl

Het Groene blad

Het Groene Blad is het contact - en informatieblad van IVN-Eerbeek en verschijnt vier maal per jaar. Het blad is van en voor leden en donateurs. Bijdragen zijn van harte welkom.

Overname van artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur en de redactie.

Kopij voor Het Groene Blad kan worden verstuurd naar: redactie@ivn-erbeek.nl

Het Groene Blad is eveneens te lezen op de website van IVN-Eerbeek en omstreken www.ivn-erbeek.nl onder publicaties.

Redactie: Lambert Kouwenberg, Jan Coenraads en Jan Groenhof.

Opmaak en vormgeving: Herman Heskamp en Ronald Geerlof.

De uiterste inzenddatum kopij voor het volgende nummer is 1 juli 2022.

ISSN 2543-117X

Het Groene Blad

IVN afdeling Eerbeek - mei 2022

Redactioneel

Het wordt toch altijd weer lente!

De gebeurtenissen in de wereld buitelen over elkaar heen. In het nieuws lijkt corona weer voorbij, worden bijna alle maatregelen opgeheven, maar om je heen raakte tot voor kort nog de een na de ander besmet en zat voor een tijdje in quarantaine.

Kleine ellende natuurlijk, en niets vergeleken met wat Poetin allemaal in Oekraïne teweeg brengt. Duizenden doden, verwoesting alom en miljoenen mensen op de vlucht. Europa biedt ruimhartig opvang en steunt Oekraïne zoveel als mogelijk is. Maar het is oppassen want je wilt ook geen wereldoorlog.

Grote gevolgen voor de wereld en vooral voor Europa op het terrein van de voedselvoorziening en de beschikbaarheid van olie en gas. De energierekening dreigt sterk op te lopen en de benzine wordt haast onbetaalbaar, al zou je dat afgemeten aan het aantal files niet zeggen.

Moeten we dan in Nederland maar weer graan gaan verbouwen in plaats van al die mais voor veevoeder? Moeten we de Groningers maar weer vragen wat extra te lijden en de gaskraan weer open te draaien? Het zal er toch hopelijk niet van komen dat de kolenmijnen in Limburg weer open gaan!

Dan toch maar liever nog meer windmolens en uitgestrekte velden met zonnepanelen? Het lijkt hoe dan ook een terugval in de bereikbaarheid van alle milieudoelen die nu eindelijk een beetje op gang begon te komen. Het is om somber en moedeloos van te worden zeker als je je realiseert dat wij het hier (nog) zo goed hebben in vergelijking met alle mensen die zuchten onder de knoet van autoritaire machtshebbers.

Maar het is lente. De natuur barst weer van de energie! Bomen lopen uit, vroegbloeiers kleuren de omgeving en de vogels zingen uit volle borst. De kieviten hebben kuikens, gewenste en ongewenste flora komt tot ontwikkeling. En voor u ligt een nieuw nummer van Het Groene Blad waarin een aantal mensen weer veel energie hebben gestoken.

Op het eerste gezicht lijkt het wel het nummer van en over Bert van der Saag. Bert levert niet alleen zijn gebruikelijke geschiedenis-bijdrage maar ook hoeft niemand zich na het lezen van het interviewverslag nog af te vragen wie Bert is.

Het water van de Gravinnebeek stroomt weer over de waterval en onder het bruggetje door. Helaas is de naamgever van het bruggetje, Jan Staal, ons onlangs ontvallen. Hopelijk blijft het water stromen, ter herinnering aan Jan. Want aansluitend bij de woorden "Panta rhei" (alles stroomt) van de wijsgeer Heraclitus, kunnen we concluderen dat alles momenteel erg in beweging is.

We kunnen een voorbeeld nemen aan de natuur die kracht en energie uitstraalt. Laten we alle energie die in ons is, aanwenden voor onszelf maar zeker ook voor anderen.

Lambert Kouwenberg

Inhoud

- 4 Paarse dovenetel
- 7 IJstijd aan lijf en leden
- 9 In Memoriam
- 10 Ouwe kost(baarheden)
- 15 Ravon op bezoek
- 16 Ledenadministratie
- 17 De kievit
- 20 Voedselbossen
- 21 Water!
- 22 Interview met Bert
- 25 Jubilarissen
- 26 Ehhh.....
- 27 Invasieve exoten
- 28 Agenda

Drukker:
Editoo B.V. te Arnhem

Foto's voorblad

Sleutelbloem in de natuurtuin

Lammetjes op de Loenermark

Paarse dovenetel (*Lamium purpureum*)

AUTEUR: JAN COENRAADTS

Twee jaar geleden zag ik naast onze voortuin, aan de rand van het gazon een paar mooie paarsige lipbloemen. Ik had de paarse dovenetel op deze plek niet eerder gezien, maar kende hem wel en wist dat de plant op andere plaatsen soms in grote aantallen voorkomt.

What's in the name

De paarse dovenetel bloeit al vroeg in het voorjaar en is voor dan al rondvliegende hommels een belangrijke bron van nectar, want zoveel bloeit er op dat moment nog niet. Witte en gele dovenetels bloeien wat later.

De naam 'dovenetel' wijst op de gelijkenis met het blad van brandnetels maar tegelijk ook op de afwezigheid van brandharen. Dove betekent namelijk 'niet stekend' en een dovenetel is dus een niet stekende netel.

De wetenschappelijke naam van de plant is *Lamium purpureum*. De geslachtsnaam *Lamium* betekent 'muil' of '-keelgat' en dat slaat op de vorm van de bloemkroon die de

naamgever kennelijk aan een relatief grote muil deed denken. De soortnaam *purpureum* betekent 'purperkleurig', wat wij meestal vertalen als 'purperrood', 'roodpaars' of 'paarsachtig'. De kleur purper houdt het midden tussen violet en magenta en de kleurstof werd al op grote schaal door oude Middellandse Zee-culturen als Kretenzers, Feniciërs, Hebreeërs, Grieken en Romeinen gewonnen uit twee daar voorkomende slakken die daardoor bijna werden uitgeroeid. Overigens niet te verwarren met de purperslak die in de Atlantische Oceaan en aangrenzende kustzeeën voorkomt, want dat is een andere soort. Omdat heel veel purperslakken nodig waren voor het maken van maar weinig verfstof, was die verfstof en het daarmee geverfde textiel letterlijk goud waard, eigenlijk nog kostbaarder dan goud. Gebruik van purper als verfstof wees dus op grote rijkdom en een groot aanzien en was dan ook een traditionele koningskleur. Alleen de belangrijkste Romeinse senatoren en machthebbers droegen een paarse of meestal deels paarse toga. Binnen de rooms-katholieke liturgie heeft paars ook nog een bijzondere ceremoniële functie, zowel wat betreft kleding als aankleding.

De feitelijke kleur van de paarse dovenetel varieert overigens van een roodachtig tot een blauwig paars en de plant komt zoveel voor dat we nooit denken aan termen als 'kostbaar' en 'duur'. Heel soms kunnen de bloemen bleekroze of zelfs wit zijn. Het is nog niet duidelijk waarom de kleuren van de plant zo variabel zijn.

Wat is het voor plant?

Net als de witte, gele en bonte gele dovenetels horen paarse dovenetels tot de lipbloemigen. Die lipbloemen zijn fraai gevormde bloemen die meestal 'tweelippig' zijn omdat ze bestaan uit een bovenlip en een onderlip. Daardoor zijn ze 'tweezijdig symmetrisch' wat inhoudt dat ze maar op één plek in gelijk uitziende helften kunnen worden verdeeld. Dit in tegenstelling tot ronde bloemen als bijvoorbeeld madeliefjes en zonnebloemen waarbij dat op meer plekken kan (meervoudig symmetrisch).

Andere belangrijke algemene kenmerken van lipbloemigen zijn:

- de stengel is meestal vierkant in doorsnede en de bladstand is kruisgewijs;
- de bloemen staan vaak in schijnkransen, dus niet in echte kransen, maar dicht op elkaar in een andere bloeiwijze;
- het vruchtbeginsel is bovenstandig, dat wil zeggen: kroon en kelk zijn onder het vruchtbeginsel ingeplant;
- de bloemen zijn meestal tweeslachtig: ze hebben mannelijke en vrouwelijke organen, dus meeldraden en een stamper. Bij de paarse dovenetel zijn dat vier meeldraden (twee lange en twee korte) en één stijl met twee stempels;
- de vrucht is een vierdelige splitvrucht die zich later in vier afzonderlijke dopvruchten splitst.

Dan nog wat meer specifieke kenmerken van de donzig behaarde paarse dovenetel.

De bovenlip heeft de vorm van een helm of kap en is groter dan de onderlip. Die onderlip heeft een paar zijtandjes en een uitgerande middenlob. De hele bloemkroon is 1-2 cm lang. De kelk is vijftandig en 5-7,5 mm lang en ongeveer even lang als de vrijwel rechte, soms zwak gebogen kroonbuis. De stengels zijn onderaan soms vertakt. De onderste schutbladen zijn onregelmatig gekarteld. Hogere

stengelbladen zijn langer dan breed en eirond tot ruitvormig en vaak behoorlijk rood aangelopen. De bladen zijn nergens stengelomvattend. De grootte van de plant varieert in de regel van 10-30 cm, al schijnen er soms uitschieters naar boven te zijn. De paarse dovenetel bloeit van maart tot oktober, maar wanneer de winter erg zacht is, bloeit de plant op een gunstige plek soms ook wel in de winter. De plant heeft geen winterknoppen, is dus éénjarig en dat is bijzonder voor een dovenetel. De witte en gele en ook de gevlekte dovenetel zijn namelijk overblijvend. De plant verspreidt een aroma dat de meeste waarnemers niet als aangenaam ervaren.

Waar vinden we de plant?

De paarse dovenetel is heel algemeen in vrijwel heel Europa en aangrenzend Azië en inmiddels ook ingeburgerd in Noord-Amerika. De plant houdt van vochtige en flink voedselrijke grond en is dus een stikstofindicator. Je vindt de paarse dovenetel op weinig tot niet begroeide plekken in akkers, moestuinen en wijngaarden, aan dijken, in wegbermen, op begraafplaatsen, braakliggende grond en op stortplaatsen. Soms groeit de plant wel eens tussen wat gras, maar dat duurt nooit lang, omdat hij al snel door het gras wordt verdrongen. Ook in de duinen en onder hakhout kun je de paarse dovenetel tegenkomen. Van oorsprong is het een akkerplant die houdt van grond waar iets mee gebeurt. Zodoende is de plant overall aanwezig waar de mens actief is, een cultuurvolger dus. In bergstreken komt de plant voor tot op 2500 meter hoogte. Dat is in Midden-Europa zo ongeveer tot aan de alpiene zone, dus maar enkele honderden meters onder de sneeuwgrens.

Paarse dovenetel is een snel groeiende plant en kan in één jaar wel vier generaties voortbrengen. De zaden hebben een zogenoemd 'mierenbroodje' (een oliehoudend aanhangseltje), worden daarom veel verslept en verspreid door mieren en daardoor kun je de plant soms op vreemde plaatsen tegenkomen.

Eetbaar

Enigszins tot mijn verrassing - maar waarom eigenlijk? - kwam ik in een gids tegen dat zowel de bladeren (te verzamelen in februari-april), de bloemen (in april-oktober), de zaden (mei-september) als de wortels (herfst) van de

paarse dovenetel eetbaar zijn. De bovenste verse scheutjes kunnen worden gebruikt in groentegerechten, salades, soep en smoothies. In het bijzonder kinderen schijnen in pannenkoekenbeslag gefrituurde dovenetelscheuten te waarderen. Sirop kun je maken van de bloemen.

Gelijkende soorten

Er zijn planten die op het eerste gezicht veel of wat minder lijken op de paarse dovenetel. Daarvan is de gevlekte dovenetel (*L. maculatum*) die grotere bloemen heeft (2-3 cm), met een donker gevlekte onderlip en waarvan het blad nog wat meer op dat van de brandnetel lijkt, wel de meest gelijkende. Gewone hennepnetel (*Galeopsis tetrahit*) is een duidelijk grotere plant met toegespitste bladeren en opvallend genaalde kelktanden. Stinkende ballote (*Ballota nigra* ssp *foetida*; donkergroen, gerimpeld blad, zeer onaangename geur) en Hoenderbeet (*L. amplexicaula*; bovenste bladen zittend en stengelomvattend, rond tot niervormig) lijken ook op de paarse dovenetel.

De Heukels' Flora noemt ook de ingesneden dovenetel (*L. hybridum* of *L. dissectum*), waarvan de onderste schutbladen onregelmatig gekarteld tot gelobd zijn en om de 2 of 3 tanden dieper zijn ingesneden. Die ingesneden dovenetel is ook éénjarig en staat eveneens in de laatst uitgegeven (1994) Geïllustreerde flora van Nederland (maar heet daar *L. purpureum* var. *incisum*) en die flora onderscheidt ook nog een ijle dovenetel (*L. purpureum* var. *molucellifolium*) met ruitvormige, diep en zeer onregelmatig ingesneden bovenste bladen en een kroonbuis die wat langer is dan de kelk... Laten we het maar houden bij de drie door Heukels genoemde paarse dovenetels: de paarse, de ingesneden en de gevlekte.

Andere wetenswaardigheden, al dan niet folkloristisch

In de volksgeneeskunde wreef men wel een prop bladeren van de grote klis langs aambeien om die kwijt te raken. Daarvoor moesten die aambeien dan wel worden gewassen met het sap van de paarse dovenetel. In Zuid-Beveland worden of werden paarse dovenetels wel 'stinkers' genoemd, in Zeeuws-Vlaanderen 'rode tingel', in Oost-Vlaanderen 'rode tongel', in Zuid-Holland 'blauwe loze tengel' en in Friesland 'saugingeltsjes-iten'. Die engeltjes komen ook voor in de Franse naam 'archangélique'.

Splitvrucht dovenetel

Kinderen – maar die niet alleen – vinden het lekker om honing uit de buisjes van de bloemen te zuigen. Daarmee in verband staan Vlaamse namen als 'mammeluiters', '-mammeluiten', 'memmenkruid' en 'memmekens'. Misschien heeft het Zwolse 'pappezoekers' hier ook wel mee te maken. Ik woonde jarenlang in Staphorst en daarom weet ik dat de spenen (tepels) van koeienuiers daar 'peppen' heten en dat lijkt wel heel veel op dat Zwolse 'pappen'. Beide plaatsen liggen dan ook niet ver van elkaar. Deze laatste twee en de daarvoor genoemde Vlaamse bijnamen moeten wel betrekking hebben op de combinatie van 'zuigen' en 'vrouwenborsten' (*mammae*). Overigens komt op de Veluwe de benaming 'memmen' voor.

Net als de witte werd ook de paarse dovenetel als bloedzuiverend beschouwd. Een van de bloemen gemaakte zalf hielp uitwendig bij brandwonden, koudvuur en zweren. Wanneer paarse dovenetels in boter worden gebakken, krijg je een zalf die helpt tegen kliergezwollen en – daar zijn ze weer – aambeien.

Kinderen kunnen ook nog molentjes maken van dovenetels. Vanuit het Land van Aalst (Vlaanderen) is bekend hoe dit werd gedaan. De stengel werd op twee punten afgebroken en wel zo dat er op elk einde een krans van blad en/of bloem is. In het midden van dit stukje vierkante stengel prikten de kinderen een speld. Die speld hielden ze vervolgens aan beide einden vast en door tegen de stengeluiteinden met bloemen en/of blad te blazen kregen ze het molentje aan het draaien. Ik heb het niet uitgeprobeerd, maar wanneer je hard genoeg blaast zal het wel lukken...

Literatuur

- Bastgen, C., B. Schröder & S. Zurlutter (2019) *Welke eetbare wilde plant is dat?*
- Duistermaat, L. (2020) *Heukels' Flora van Nederland*
- Eggelte, H. (2012) *Veldgids Nederlandse flora*
- Heimans, E., H.W. Heinsius, J.P. Thijsse (editie J. Mennema, 1994) *Geïllustreerde flora van Nederland*
- Internet: floravannederland.nl (geraadpleegd op 20220324)
- Werkgroep Stadsplanten Breda (2013) *Stadsplanten van Breda*
- Wersch, Ph. van (1977) *Folklore van wilde planten in België en Nederland*

IJstijd aan lijf en leden

AUTEUR: JAN LOONSTRA

IVN wandeling Loenermark

Het was zonnig en fris, toen we vertrokken vanaf de parkeerplaats van de schaapskooi van Gelders Landschap en Kasteelen aan de Droefakkers in Loenen, voor een wandeling over de Loenermark. Toen we vertrokken hadden zich uiteindelijk 24 personen gemeld. Opgesplitst in twee groepen, onder leiding van Chris Holtslag en Herman Heskamp ging elke groep zijn eigen weg. Ik wandelde mee als derde gids en liep als laatste van de groep mee om de orde een beetje te handhaven. Nu was dat, gezien de gemiddelde leeftijd, geen enkel probleem.

Om een idee te hebben van hoe oud dit gebied eigenlijk is, liet Herman ons even terugtellen. Als je vijf dagen per week, acht uur per dag telt, ben je over 9 jaar bij het uitsterven van de Dinosauriërs (die hier trouwens nooit hebben gelopen, het was hier toen nog zee) 65 miljoen jaar geleden. (Red: In Hoog Sauerland zijn bij mijnwerkzaamheden bij Nehden boven Brilon fossiele resten gevonden van dinosauriërs.)

En dat je door het enorm uitgestrekte droogstroomdal van de Eerbeekse Beek wandelt, daarvan heeft een wandelaar, die hier trouw elke zaterdag- of zondagmorgen zijn hond uitlaat, geen flauwe notie. Naast wat verteld werd over de ligging en het ontstaan van de Loenermark, was er onderweg uiteraard veel te zien. Zo maakten we kennis met enkele, wat we noemen, exoten; bijvoorbeeld de sitkaspar, die alleen herkenbaar is voor de oplettende en niet geheel

van kennis gespeende wandelaar, die oog heeft voor verschillen in uiterlijk van sparren en dennen. De sitkaspar is een exoot, die hier is aangeplant is om te kijken of hij zich kan aanpassen aan het Nederlandse klimaat. De opvallende met 'dubbeltjes' getooide schors en de stekelige naalden lieten ons het verschil voelen met een Fijnspar en de eveneens ingevoerde en aangeplante Douglasspar, die hier ook imposante hoogtes bereikt. Op een heel andere plek maakten wij kennis met de zeeden, die hier ook op enkele plekken is aangeplant. Met goed observeren zie je dan ook dat er vele soorten dennen zijn, naast de bij ons meest bekende grove den. Met voorwandelen vonden we ook, het had 's nachts iets gevoren, ijshaar op dood beukenhout.

Ons kleine Nederland is ontstaan als delta van een rivier, de Eridanos, die 2,5 miljoen jaar geleden door zijn toenmalige bedding, wat nu de Botnische Golf en de Oostzee is, richting de huidige Noordzee stroomde. Al in 200 na Christus maakte de Griekse schrijver Pausanias gewag van de aanwezigheid van barnsteen in het zand van de Eridanos (Eridanos is voor de kenners het diepvriesmerk van een bekende Duitse grootgrutter). Daarna hebben de voorlopers van de Rijn en de Maas het werk van de Eridanos overgenomen, en deponeerden lagen klei en grond over Nederland.

In het Saalien, de één na laatste ijstijd kwam het landijs Nederland binnen via het Rijndal en schoof een gletsjer tot voorbij Nijmegen. Doordat de grond diep bevroren was stuwde het kolossale gewicht van deze gletsjer de grond-

lagen op en werden ook stenen uit de Rijn en de Maas naar boven gestuwd. Omdat het smeltende ijs ook stenen achter liet, vinden we op de Loenermark zowel noordelijke als zuidelijke stenen.

Na deze ijstijd werd het weer warmer, en daarna volgden wisselende tijden met ijs en hogere temperaturen. 130.000 jaar geleden zwommen er nijlpaarden in de Rijn en Maas. Er liepen wolharige mammoeten, reuzenherten en neushoorns op de Loenermark. Er was veel wind en er ontstonden stuifduinen. Toen zich eenmaal mensen op de Loenermark vestigden, die zich bezig hielden met ontbossen, afgraven van heideplaggen en het houden van vee, veroorzaakte dat kaalslag van de bodem en vorming van stuifzandgebieden. Het vee, voornamelijk schapen, werd gehouden in potstallen. De schapen huisden op heideplaggen en hun uitwerpselen, gemengd met heideplaggen zorgden voor een goede mest voor de akkers. Tijdens de wandeling kon je de hoogteverschillen van dit grote droogdalsysteem van de Eerbeeksebeek goed voelen. De hoogte varieert hier van 40 m. tot het hoogste punt op 81 m. boven NAP.

Onderweg kwamen we ook langs een wildweitje, met een 'hoogzit' om het wild te tellen, dat we jammer genoeg niet bespeurd hebben. Een onderweg luid discussiërende groep van 13 á 14 mensen houdt het aanwezige wild, edelhert, ree, en wild zwijn, wel op afstand.

Voor de wandelaars die met de ogen op het pad gericht liepen, was er materiaal genoeg te vinden. Ten gevolge van de ijstijd is hier veel materiaal aan het oppervlak te vinden, zoals de rode jaspis, en de zwarte lydiet, ofwel toetssteen, door juweliers gebruikt om het gehalte van ongemerkte gouden voorwerpen te bepalen. En overall werd kwarts gevonden! Omdat we toch bij de schaapskooi kwamen konden we even binnenkijken bij de pasgeboren lammeren, die er gelukkig waren.

Het publiek bleek aan het eind van de wandeling zeer tevreden over de gelopen route en de informatie die onderweg gegeven werd. En daar doen we het voor!

Grote foto: Jan Loonstra

Lydiet (toetssteen) met een kwartsband

Ijshaar, ook wel haarijs of sneeuwbaard, is een zeldzaam natuurlijk verschijnsel waarbij een haarachtige, wollige ijsstructuur ontstaat op dood en nat kernhout, dus niet op de schors, van loofbomen.

Ijshaar kan ontstaan als de luchttemperatuur even onder het vriespunt ligt. In het hout komen schimmels voor en bij de stofwisseling van deze schimmels komt onder andere water vrij dat door zeer kleine openingen in het hout (houtstralen) naar buiten wordt geperst. Het naar buiten geperste water bevriest tot een haarachtige structuur. Een hoge luchtvochtigheid is noodzakelijk voor de succesvolle vorming van ijshaar zodat het naar buiten geperste water niet kan verdampen en voor bevriezing beschikbaar blijft. Zolang de schimmels water blijven produceren en de klimatologische omstandigheden gunstig blijven, kan ijshaar aan blijven groeien.

Als de luchttemperatuur te laag wordt, daalt de stofwisseling van de schimmels tot zo'n laag niveau dat er onvoldoende water geproduceerd wordt. De schimmel die voorkwam in het hout van alle proeven was de *Exidiopsis effusa*.

Ijshaar is zeer teer en smelt na aanraking direct weg. Als ijshaar aan zonlicht wordt blootgesteld, zal het snel sublimeren en verdwijnen. Ijshaar is daarom 's morgens vroeg of alleen op schaduwrijke plaatsen te vinden.

Ijshaar op de Loenermark. Foto, Herman Heskamp

In Memoriam

AUTEUR: JOS ROULAND

Jan Staal

Maandagavond, 7 maart 2022, werd ik gebeld door de buurvrouw van Jan en Sidi Staal. Zij bracht het droeve bericht dat Jan die namiddag thuis plotseling was overleden. Vrijdag daarvoor had hij me nog opgehaald om een paar knotlocaties te gaan beoordelen. Jan was actief tot het laatste moment, ondanks zijn leeftijd van 85 jaar. Nooit was hij ziek en alleen afwezig bij onze werkzaamheden als hij een verjaardag of jubileum had. Altijd vriendelijk, behulpzaam en belangstellend.

Tot ver na zijn pensioen repatrieerde hij als oud-wegwachter auto's en caravans uit het buitenland. Ook werkte hij als vrijwilliger bij Philadelphia in Brummen om mensen te vervoeren. Tegenwoordig biljartte hij nog steeds op de maandagochtenden.

Vooraf binnen het IVN was Jan erg actief. Hij was een van de bezorgers van Het Groene Blad. Regelmatig ging hij mee met de publiekswandelingen. De werkgroep VENEL was zijn lust en zijn leven.

Om de week op zaterdagochtend, was hij actief bij het knotten. Jan heeft vele jaren voor koffie en koek gezorgd in de pauzes van de werkdagen. Hij stapelde takken op en zorgde ervoor dat eventueel aanwezig prikkeldraad of schrikdraad los werd gemaakt. Na het knotten bevestigde hij dat weer netjes en harkte de kleine takken uit het weiland en veegde de weg schoon. Zo kon het gebeuren dat Jan op een vrijdagochtend in Hall het prikkeldraad al verwijderde. Helaas hadden 8 stieren zich verduikt opgesteld achter een bosje, zodat Jan ze niet had gezien. In de middag belde een buurtbewoonster in paniek Natuurmonumenten met de mededeling dat er grote stieren in Hall liepen en de weg versperden. Twee boswachters en een

aantal buurtbewoners zijn de hele middag druk geweest om de beesten weer in het weiland te krijgen. De volgende ochtend kregen we tijdens het knotten bezoek van de boswachter met de vraag of wij dat draad hadden losgemaakt. Jan gaf bedeesd toe dat hij dat had gedaan, maar de beesten niet had gezien. Het vriendelijke verzoek was dit niet meer te doen. We vroegen Jan of hij soms lid was geworden van het Stieren Bevrijdings Front, maar dat bleek niet het geval.

Voor het knotten onderhield Jan de contacten met de vele boomeigenaren en met Apenheul. Op de dinsdagochtenden hielp hij Apenheul met het opladen van de wilgentakken en zorgde hij ervoor dat de weg na afloop weer schoon was.

Ook als beekruimer van het eerste uur was hij erg actief. Elke woensdagochtend was hij in en rond de Gravinnebeek te vinden met een schop of een hark. In de coronatijd zette hij de boomschijven in een grote cirkel, zodat we op ruime afstand van elkaar koffie konden drinken. Hij hielp mee met het maken van twee banken en een nieuwe brug. Hij was trots dat hij de brug mocht openen en ontzettend verrast toen hij zag dat wij de brug de "Jan Staal Brug" hadden genoemd.

Enkele weken geleden wandelde hij met Sidi over het landgoed de Molenbeek en ontdekte dat er een grote plas water en modder bij de brug over de beek stond. Hij vond dat we daar wat aan moesten doen en had al geregeld dat we wat puin bij een loonwerkbedrijf mochten ophalen. Later bleek dat een van onze beekruimers grove kiezel uit zijn voortuin wilde verwijderen. Dat hebben we toen gebruikt en natuurlijk heeft Jan meegeholpen om met deze kiezel de gaten bij het wildrooster en bij de brug te dempen.

Vaak moesten we Jan manen het wat kalm aan te doen. Voor je het wist was hij al weer met zware takken aan het sjouwen of bezig met het scheppen van modder uit de beek. Hij heeft genoten van het werk in de natuur en de gezelligheid tussen de knotwilgen en in de Gravinnebeek.

Wij zullen Jan enorm missen en zijn dankbaar voor zijn inbreng, vriendelijkheid en warmte.

Ouwe kost(baarheden)

Het leven van de familie Methorst op de Groenendaal

AUTEUR: BERT VAN DER SAAG

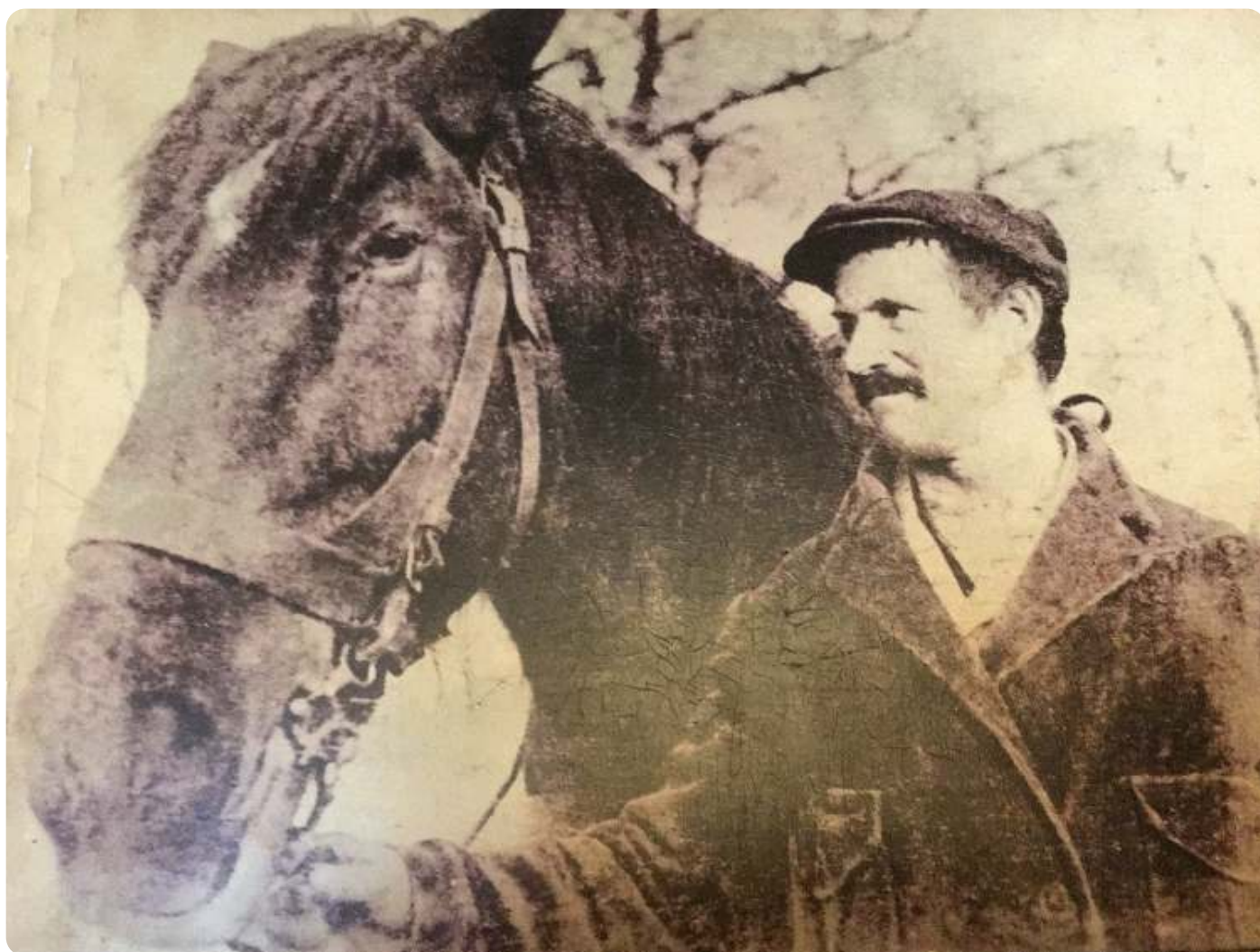
In de jaren '50 begon men met het aanleggen van de A50. Dwars over de Veluwe werden lijnen getrokken om het wegennet uit te breiden. Hiertoe behoorden ook de A1 en de A12.

De A50 loopt eigenlijk van Eindhoven naar knooppunt Hattemberbroek bij Zwolle. De A1 loopt van Amsterdam naar De Lutte aan de Duitse grens. De A12 van Den Haag naar Beek aan de Duitse grens. Met de aanleg hiervan trok men er zich weinig van aan, dat deze dwars door een groot natuurgebied liep. Tegenwoordig zou zo'n weg waarschijnlijk nooit door het Veluwe-massief zijn aangelegd. In 1979 besloot de meerderheid van de Apeldoornse gemeenteraad dat, door de aanleg van de A50, drie panden, het chauffeurscafé en het tankstation van de nederzetting Groenendaal moesten verdwijnen. De betrokkenen werden uitgekocht. In 1984 begon men met de aanleg van het traject tussen Arnhem en Apeldoorn. Ik vraag mij af of de bewoners van Buurtschap Groenendaal ooit hebben vermoed wat hen echt te wachten stond?

Groenendaal

Een gehucht en een natuurgebied in de meest zuidelijke punt van de gemeente Apeldoorn. Het ligt dus tussen de A50 en de Loenermark. Het is één rechte weg van 6 km. Het gehucht bestaat uit 6 huizen en een landgoed annex caravanpark. In de 20e eeuw was het vooral landbouwgrond, maar in 1993 kocht Natuurmonumenten een stuk van 200 hectare van jonkheer Repelaer en in 2002 nog een groot deel. De afrastering werd weggehaald en sindsdien begrazen Schotse hooglanders en andere wildsoorten het gebied.

Bijzonderheidje: Ecoducten (ongelijkvloerse wildwissels) zijn belangrijk om dieren de kans te geven elk gebied te benutten. Als eerste werd het ecoduct bij de Woeste Hoeve aangelegd in 1985. Hier werden in 2004 al meer dan 5500 dieren geteld, zoals zwijnen, reeën, damherten en edelherten, maar ook kleine dieren maakten er dankbaar gebruik van. Vandaar dat er meer ecoducten zijn aangelegd. Probleem bij het aanleggen van de ecoducten was dat de weg soms verdiept moest worden om het wild op maaiveldhoogte te laten oversteken. Wildvia-

Grootvader Methorst

duct Terlet is aangelegd in '87/'88. Ook zijn er een vijftal das-sentunnels. De kosten van de eoducten zijn hoog, er zijn nu 14 eoducten op de Veluwe.

De familie Methorst en Groenendaal

De familie Methorst heeft meer dan 100 jaar op de Groenendaal gewoond.

Hendrik Jan Methorst werd in 1880 in Hoenderloo geboren. Als jonge jongen kwam hij als boerenknecht te werken op de boerderij van Willem Holdijk in Lieren. Holdijk kwam te overlijden en Hendrik zag wel wat in Hendrika, de weduwe. Dat zij al 4 kinderen had, maakte hem niet uit. Ze wilden echt opnieuw beginnen en Hendrik kocht 6 hectare grond op de Groenendaal. Er werd een boerderijtje gebouwd, dat later nog weer werd verbouwd.

Boerderij Groenendaal

Zij kregen samen twee kinderen, Willem en Gerard. Hendrik bewerkte met veel moeite zijn land en vervoerde er-naast ook per kar zand voor Rijkswaterstaat. Daarnaast was hij een fanatiek jager, maar ook het stropen ging hem goed af. Opa woonde zijn gehele verdere leven op de boerderij.

De wegen liepen in die tijd totaal anders. De boerderij stond ongeveer op de plek waar nu de Oude Arnhemseweg loopt. Elke dag bracht Hendrik trouw de aardappelschillen in een mandje naar de overkant van de weg en gooide ze over het hek voor het wild. Zo ook op 24 november 1958. Toen ging het fout, een auto greep opa bij het oversteken. Hij overleed aan de gevolgen.

Willem en Gerard

Zoon Willem Hendrikus werd op 28-5-1905 op Groenendaal geboren. Willem begon als jonge jongen in 1920 bij de PGEM te werken. Hij ging op de fiets naar het werk en moest dan o.a. in de masten klimmen om werkzaamheden uit te voeren. Het was geen zeker bestaan en Willem vond dat maar niets. Na een paar jaar kocht hij een soort vrachtwagen. Hij wilde goederen gaan vervoeren. Het geld leende hij van zijn broers en zusters.

Hij ging altijd eerst op de bromfiets letterlijk 'de weg op' om opdrachten binnen te halen. Zo kreeg hij ook opdrachten van 'de Klok' zeepfabriek in Apeldoorn. In 1930, het was crisistijd, reed Willem bijna dag en nacht van Apeldoorn naar Breda en omgekeerd. Het viel hem op dat er onderweg niets te eten of te drinken te verkrijgen was. Dat vond hij eigenlijk maar raar.

Willem met vrachtwagen.

Dirkje van Setten werd geboren op 1-7-1909 in Otterlo (Ede), maar verhuisde naar Groenendaal. Haar vader was jachtopziener. Willem en Dirkje trouwden op 30-04-1936 en kregen zes kinderen, vier jongens, Karel, Harry, Willie en Charly en twee meisjes, Dicky en Wilma.

Willem en zijn vrouw zagen een gat in de markt en openen een chauffeurscafé 'Klein Groenendaal' en benzinepomp in 1936, gebouwd op de grond van opa Methorst. Het café stond op de plek van de huidige Oude Arnhemseweg en de pomp bijna op de A50. In het begin ging het niet voorspoedig. Willem klom weer in de wagen en Dirkje deed het café en de pomp. Het vrachtwagenbedrijf werd steeds meer een aannemingsbedrijf, wat het in 1937 officieel werd.

Cafe en pomp

Broer Gerard werd ook op Groenendaal geboren op 5-11-1907. Hij trouwde, ook in 1936, met Cornelia (Cor) Brouwer uit Arnhem. Zij kregen twee zonen, Hendrik Brand die al op jonge leeftijd overleed, Gerard en een dochter Joke. Beiden hebben tot voor kort op de Groenendaal gewoond.

Bijzonderheidje: Achter "het buurtschap" ligt een groot gebied van Natuurmonumenten. Hierop grazen Schotse hooglanders. Deze kolossen moeten met hun gegraas de natuur beter in evenwicht en open houden. Dit schijnt beter te zijn voor vogels, vlinders en planten. Of het werkelijk veel bijdraagt? Ze zijn wel mooi om te zien. Ook mooi was daar de overdaad aan Jacobskruiskruid. Deze voor o.a. paarden giftige plant kwam van de bermen van de A50. De plant verspeidde zich echter steeds meer naar het oosten en zelfs Jaap van de Born op de Loenermark kreeg er last van. Levend is de plant niet interessant (niet lekker) voor paarden. Maar in gedroogde vorm, bijv. in hooi, is hij

gevaarlijk. De giftige stoffen blijven namelijk wel actief. Paarden en ook andere dieren kunnen er aan dood gaan als ze er van eten. Wij, hardlopers, vonden het veld prachtig en menig keer werd een rondje 'gele veld' gelopen.

Een paar verhalen

Tijdens de Tweede wereldoorlog is er ook het nodige om en nabij de Groenendaal gebeurd. Dagelijks kwamen er veel mensen in het café. Over de weg Apeldoorn-Arnhem ging veel verkeer, zowel personen als Duitse wagens die naar het frontgebied trokken. Achter het café woonde Gerard met zijn gezin. Samen hebben de families daar vele dingen meegemaakt. Al snel waren er allerlei onderduikers, vluchtelingen, gestrande militairen en evacués in en om het café.

Vliegtuig

Staan we even stil bij het vliegtuig dat neerstortte in de nacht van 14 op 15 juni 1943. Dit was een Britse Lancaster bommenwerper R5551. Het gebeurde op de Imbosch, vlak bij de Eerbeekseweg in de buurt van Terlet. Niet zover hiervandaan stonden twee Teerosen, de Duitse radiopeilstations. Er waren 7 bemanningsleden aan boord. Hiervan zijn er 6 onmiddellijk omgekomen. Alleen Bob Pegg, de bommenrichter, ontkwam doordat hij er tijdig per parachute uit kon springen.

Monument

Willem stond bij zijn huis naar het gedreun van de vliegtuigen te luisteren. Hij ging nooit naar bed als er vliegtuigen overvlogen. Hij kon dan niet slapen en had al een tijdje weinig nachtrust gehad. Hij zag dat er iets niet in orde was. Vlak daarna merkte hij dat een vliegtuig naar de grond ging. Vroeg in de morgen stapte hij op de fiets om te gaan kijken. Al snel zag hij het wrak. De resten en de omgekomen bemanningsleden lagen naast de weg. Er was een stuk bos weggeslagen en enkele beuken die naast de weg stonden waren ontworteld. Hij zag wel in dat er niets meer te doen was. Hij wist niet dat Bob ontkomen was. Bob overleefde de oorlog. Aan de Eerbeekseweg staat nog altijd het gedenkteken.

De Rus

Een ander bekend verhaal is dat van de Rus Grigori Iwanowitsch Skriptsjenko. Dit speelt zich af aan het eind van de oorlog, begin september 1944. Gerard gaat op Dinsdag (5 september 1944) niets vermoedend naar de aardappelkuil vlak achter zijn huis. De deur gaat langzaam open en een magere, verschrikte, bange man pakt hem beet. Gerard schrikt zich rot want vlakbij staan een paar Duitse soldaten te eten. Gelukkig hebben ze niets gezien. De man prevelt in een soort Duits: "Help me, ik ben een Rus". Later gaat Gerard samen met Willem terug. De Rus is in 1941 gevangengenomen door de Duitsers. Hij moet op verschillende plekken onder barre omstandigheden werken. Uiteindelijk komt hij op Deelen te werken. Van hier weet hij te ontsnappen. Hij zwerft door de bossen en belandt dan bij de gebroeders Methorst. Deze kunnen hem hier niet houden. Er komen geregeld Duitsers over de vloer. In het café zijn onderduikers, er zit zelfs een Joods gezin (7 leden van de familie van Essen) en ook nog enkele Duitse deserteurs. Dat was dus te gevaarlijk. De oplossing was dat de Rus naar de reeds bestaande hut vlak bij 't Hemelte in de Ramenberg zou gaan.

Bijzonderheidje: 't Hemelte is een 86 m hoog observatieplatform bij de Ramenberg. Het punt ligt vlakbij de Oude Arnhemseweg. Begin jaren 1900 heette de Ramenberg nog de Rangenberg. In de jaren '30 heeft hier nog een schoolje gestaan. Met een woning, waar de ouders van Dirkje van Setten en ook meester Storrebreek, hebben gewoond. De kinderen van Groenendaal, Woeste Hoeve, Terlet en verdere omgeving gingen er naar school. Dat waren er genoeg om de school draaiende te houden. De school heeft dienstgedaan tot midden jaren '70. In het begin als school, maar toen er niet genoeg leerlingen meer waren, werd het opslagruimte RWS en dienstwoning. Niet veel later is alles afgebroken bij de aanleg van de A50.

In de hut hadden twee jongemannen zich schuilgehouden. Jan Hummeling, later beroepsmilitair en oud-voetballer van Vitesse en Jan Besseling, wachtmeester bij de Gele Rijders, wilden niet naar Duitsland om te werken (Arbeitseinsatz). De hut werd opgeknapt en er kwam een schipperskachelteje in. Grigori moest er noodgedwongen zo'n 7 maanden blijven. De broers gingen er, voor zover mogelijk, 2 á 3 keer per week heen. Als teken van herkenning werd het geluid van een Vlaamse gaai afgesproken. De Rus deed veel aan houtsnijden. Hij werd ook nog eens ziek en moest naar een andere plek. De dokter uit Beek-

bergen knapte hem weer op en Grigori ging terug naar zijn 'eigen' hut. Als er sneeuw lag, konden de broers er niet heen. Veel te gevaarlijk. Ondanks alles redt Grigori het. De familie denkt "die zien we nooit meer terug" maar 20 jaar later komt iemand van de Russische ambassade hen een groet brengen van een goede bekende. En in de zomer krijgen ze in Den Haag de versierselen, behorende bij de Russische Militaire Orde van de Vaderlandse Oorlog tweede rang opgespeld door de ambassadeur Ivan Toegarinov. En het werd nog mooier, het jaar daarop gaan de broers naar Rusland om hun oude vriend te ontmoeten. Gerard was toen al ziek en overleed niet lang daarna.

Broers Methorst met rus

Na de oorlog

De oorlog had enorme gevolgen gehad, maar na de oorlog begon Willem weer met zijn bedrijf, een aannemersbedrijf in wegenbouw. Hij kocht oud oorlogsmaterieel op om als vrachtauto te gebruiken en het bedrijf ging steeds beter lopen.

Na de oorlog

Hij had op een gegeven moment zo'n 50 man in dienst. Hij raakte helaas steeds meer overspannen (tegenwoordig een burn-out). Hij praatte steeds vaker over emigreren naar Canada, dat was in de jaren 50 in de mode. Hij zag het voor zich: vrijheid, ruimte en jagen. Als eerste ging Karel op 17-jarige leeftijd naar een vriend die er al woonde. Maar in 1957 ging de hele familie naar Vancouver. Er werd een 'asfalteerdersbedrijf' opgezet. 'Klein Groenendaal' werd verhuurd. Na een paar jaar ging het toch niet goed. Caltex wilde er tegenover een pomp openen, de

tanks lagen al in de grond. Vader Willem moest terug om het te regelen. Hij wilde de zaak eigenlijk wel verkopen, maar dat lukte niet. Wel ging de Caltex-zaak niet door. In 1965 gingen Willem, Dirkje, de twee meisjes en Charly definitief terug naar Nederland. Harry en Willie bleven en namen het Canadese bedrijf over. Karel was al eerder teruggegaan, zijn vrouw had heimwee naar Arnhem.

Karel startte een aannemingsbedrijf en pachtte de pomp samen met de oude boekhouder Mesander. Het café werd jarenlang gerund door Geurt de Haas uit Gent, in de Betuwe. Hij werkte er ook dag en nacht en was een zeer geliefd persoon. Met de aanleg van de A50 stopten op 20 maart 1984 zowel het café als de pomp. Geurt ging met pensioen.

Geurt de Haas

Charly wilde eigenlijk wel terug naar Canada en deed dat ook begin 1970. Hij ging bij zijn broers wonen. Het viel hem toch tegen. Het land is enorm groot, alles ligt er ver uit elkaar en voor de jacht, zijn passie, moest je soms wel 600 km rijden. Uiteindelijk ging hij toch weer naar Nederland. Hij ging weg- en waterbouw doen en nam in 1976 het bedrijf van zijn vader over. Hij woonde 3 jaar in een directieket, vlak achter het oude boerderijtje op nr. 3. Charly was inmiddels getrouwd met Ineke. Zij kregen 2 dochters en een zoon.

Intussen was in 1970 een huis voor vader en moeder gebouwd. Zij hadden al die tijd in het chauffeurscafé gewoond. Waar het huis werd gebouwd, stond een oud boerderijtje. In de jaren '50 was er eens een groot vrijstaand huis gebouwd, 'het Jagershuis' dat later het beruchte pand 'Green Hills' werd. Hier hebben jarenlang prostituées gewerkt. Toen de Oude Arnhemseweg werd aangelegd, is het afgebroken. Waar de dames zijn gebleven, wordt niet vermeld....

Toen de A50 er nog niet was en de weg langs de Woeste Hoeve en het chauffeurscafé 'Klein Groenendaal' liep, had de familie een goed bestaan. De autowegen werden dwars over de Veluwe gelegd. Er werd nauwelijks rekening gehouden met wat daarmee allemaal veroorzaakt werd! Zoals gezegd, begon in 1979 de ellende met de wegen. Er

Sloop

waren een aantal mogelijke tracé's, maar overleg was er nauwelijks. De bewoners verdedigden zich echter goed. Er waren allerlei acties. Willem kon daar niet echt meer aan meedoen. Zijn gezondheid was sterk afgenomen. Zo had hij een lichte hersenbloeding gehad en kampte hij met longproblemen (emfyseem).

Zijn zoons namen de zaak waar. De heer Tuijnman, toenmalig minister van Verkeer en Waterstaat is nooit langs geweest en heeft ongezien zijn fiat gegeven. Mevrouw Neelie Smit-Kroes, staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat kwam wel kijken en deed enkele toezeggingen die in het voordeel waren van de bewoners. Uiteindelijk gaat plan B door, na veelvuldig protesteren van bewoners en personeel. Ook de chauffeurs doen hun duit in het zakje. Het café en de pomp worden verkocht en gesloopt. Karel verkoopt de pomp en krijgt in ruil Shell Station 'De Somp' aan de A50.

Bijzonderheidje: Door de ziekte van Willem moesten wij fysiotherapeuten er regelmatig heen. Ook in weekenden waren we present. Ik liep in die tijd al hard en trainde veel. Vaak ging ik lopend op bezoek. Mijn handdoekje lag klaar, Dirkje had een glas water ingeschonken. Vervolgens deed ik de behandeling. Willem had er altijd veel baat bij. Dus dankbaar werk. Dan dronken we een kop koffie en ik hoorde vele mooie verhalen. Tot slot rende ik weer terug. Ik had weer een mooie training achter de rug en eigenlijk nog betaald ook. Later toen Dirkje in de Bruisbeek woonde, ging ik nog af en toe een bakje doen en even bijkletsen.

Willem overleed in 1989 op de Groenendaal en Dirkje, die nog jaren in de Bruisbeek heeft gewoond, in 1998.

In 1976 had Charly het bedrijf overgenomen en nu is zoon Willem Pieter alweer de derde generatie in het bedrijf.

Ik vroeg aan Charly waarom hij niet op de Groenendaal is blijven wonen? Zijn antwoord was: "Het is er prachtig, maar met kinderen is het niets. Altijd halen en brengen, voor vriendjes en vriendinnetjes te ver weg".

Nu

Gek is het wel dat nu bijna de gehele familie Methorst van de Groenendaal is verdwenen, op een stuk werkgebied na. Maar hun naam zal voor altijd aan dit gebied verbonden blijven. Alhoewel: de oude jachtopzieners van de Loenermark hadden een pad 'het Methorst-pad' genoemd, maar nu weet niemand meer waar dat is geweest. Willem en Gerard hadden naast dit pad een schuilhut gegraven. Maar wie weet, wordt de weg die vanaf de Groenendaal de Imbos ingaat nog wel eens de 'Methorstlaan'? Dat zou echt mooi zijn.

Willem-Pieter 3de generatie

Bronnen:

- * Meerdere gesprekken met Charly, die een geweldig geheugen heeft.
- * Vele foto's ook van Charly.
- * Digibron.nl: Grond van Groenendaal is bewoners dierbaar 1979
- * Het Geheugen.
- * Arnhem, een verlaten stad van Willem Looijs.
- * Airborne Arnhem.nl "Het Willem Tiemens Archief".
- * Gelders Archief.

RAVON op bezoek

AUTEUR: JAN COENRAADTS

in de Natuurtuin Harmanahof

Op maandagmiddag 14 maart 2022 ontvingen enkele leden van de werkgroep Natuurtuin Harmanahof - Gerard, Jan, Maria en Ronald - vier mensen van RAVON. Dit is in ons land dé kennisorganisatie voor reptielen, amfibieën en vissen. Ronald de Boer, Gerrit Kolenbrander, Ingo Janssen en Tariq Stark zijn lid van deze onafhankelijke natuurbeschermingsorganisatie zonder winstoogmerk, die samen met veel vrijwilligers, inheemse reptielen, amfibieën, vissen en hun leefgebieden beschermt.

Veel bezoekers van onze natuurtuin genieten in het warmere deel van het jaar van de tientallen groene kikkers in de poel die geduldig wachten tot een insect (waterinsect, juffer, libel, vlinder enz.) zo onvoorzichtig is te dichtbij te komen. Op dat moment volgt een snelle aanval van de kikker die meestal niet, maar soms wel tot succes leidt. Op hun beurt moeten de kikkers zelf ook oppassen voor aanvallers: de reiger die vooral 's morgens vroeg nog wel eens in het ondiepe deel van de poel wil staan en de ringslang.

Broeihoop Natuurtuin

Het gaat overigens niet om één ringslang, want ik zag er een paar jaar geleden wel vier tegelijk in de poel. In onze tuin zijn wat afvalhopen, vooral gemaakt van het door ons gemaaid en afgevoerde gras. Wij vroegen ons af of mevrouw ringslang die gebruikte om eieren in te leggen. Vooral in april maar ook in mei paren de meeste ringslangen. Van eind mei tot half augustus, maar vooral vanaf eind juni en in juli legt een vrouwtje 5-30 eieren. Het aantal is afhankelijk van haar grootte en conditie. Vaak maken meerdere slangen gebruik van dezelfde geschikte locatie, zodat het daar alles bij elkaar om heel wat slangen eieren kan gaan. Een broeihoop heet niet voor niets zo, want de temperatuur kan daarin hoog oplopen. Soms zelfs te hoog en dan komt er niet veel van de eieren terecht. Wanneer alles goed gaat, maken de jonge slangetjes na 6-10 weken met hun eitandje sneetjes in de eierschaal en kruipen ze eruit. Ze zijn dan 14-22 cm lang en zien er verder al precies zo uit als hun ouders. Vanaf augustus kruipen er al jongen rond, maar de piek ligt in september. Half oktober zoeken ringslangen hun winterverblijf weer op.

De vraag was of dit hele verhaal zich ook in onze natuurtuin afspeelt of dat de eieren elders worden afgezet. Ringslangen verplaatsen zich namelijk gemakkelijk en veel en een broeihoop kan zomaar honderden meters en soms wel kilometers verwijderd zijn van het water waarin wij ze in de lente en zomer zien rondzwemmen en jagen.

De heren van RAVON pakten de zaken flink aan, zodat wij als werkgroepleden nauwelijks kans kregen ons aan de schop te onderscheiden. Gelukkig konden we ons verdienste maken door takken te verzamelen en door goed te kijken wat er gebeurde, want vooral dat laatste was de bedoeling. Twee grote hopen werden uit elkaar gehaald en omgezet, zodat we een demonstratie kregen van hoe je een broeihoop uit elkaar haalt en hoe die moet worden gemaakt. Liefst met wat mest erdoor (paardenmest is het meest geschikt) en nu en dan een takkenlaagje, zodat enerzijds het broeiproces zo goed mogelijk kan plaatsvinden, maar anderzijds de slangen ook gemakkelijk in en uit de hopen kunnen komen. Dat doen ze langs de takken, waar door het inklinken van de hoop ruimte overblijft voor de passage van een ringslang. Ringslangen graven namelijk niet, maar kunnen wel ergens in kruipen.

Ringslang in de poel

Ringslangeieren of resten daarvan vonden we deze dag niet, waardoor we nu zeker weten dat de slangen elders hun eieren afzetten. Waar en hoe ver van de poel weten we natuurlijk niet. Uit de hopen kwamen wel een paar larven van de neushoornkever (*Oryctes nasicornis*). Met een totale lengte van 4 cm behoort die tot de groep grootste Europese kevers. Met de grote hoorn duwt het dier weliswaar concurrenten omver of aan de kant, maar het ding wordt niet als een wapen gehanteerd. Al wat jaren geleden is een twintigtal elders bedreigde eieren/larven uitgezet in deze hopen en kennelijk is de neushoornkever er nog.

Larve neushoornkever

De heren haalden ook het schepnet enkele keren door de poel en dat leverde merendeels bekende zaken op: veel kleine watersalamanders (waaronder een paar mannetjes met een fraaie orangerode onderkant), twee kikkers, een koker van een kokerjuffer, libellenlarven, een zwarte spinnende watertor, poel- en posthoornslakjes en wantsen. Verrassend was wel de vangst van een driedoornig stekelbaarsje (*Gasterosteus aculeatus*). We gingen ervan uit dat er geen vis in de poel zat, maar dat is kennelijk niet zo. Zolang het bij wat stekelbaarsjes blijft, maken we ons daar geen zorgen over. Mocht er echter sprake zijn van meer en grotere vissen dan zou het amfibieënbestand in de poel in gevaar kunnen komen. Maar zo te zien aan de hoeveelheid larven en amfibieën speelt dit nu niet.

Salamanders uit de poel

Het waren twee leerzame en gezellige uren. Altijd fijn om contact te hebben met bevlogen mensen die zoveel weten over de natuur en dat graag willen delen. Zij waren blij met het feit dat er voortaan goede broeihopen zijn in de natuurtuin en zijn met ons heel nieuwgierig hoe het uitpakt. Wij gaan ervan uit dat we ons nu zelf weten te redden met de broeihopen, maar het is goed en fijn te weten dat we altijd een beroep kunnen doen op de mensen van RAVON. We kregen inmiddels een account op broeihopen.nl en een handleiding broeihopen.nl.

Leden administratie

Nieuwe leden

R. Keesmaat
B. de Herder
C. Willems
F. Bekker

Nieuw huisgenoot lid

C. de Herder ten Broeke

Verhuisd

M. de Haan

Opzegging lid

W.blom

Overleden

J.B. Tammes (was al geen lid meer)
J. Staal

De kievit

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG
FOTO'S : MARIJKE KEMPS

Luchtacrobaat met kuif

De echte vogelaar met scherpe ogen die weet waar hij moet kijken, heeft ze al een paar weken kunnen waarnemen: de kleine kievitkuikens die door het gras en over het maïsveld rennen en zich bij gevaar tegen de grond drukken of zich onder de vleugels van een van de ouders verschuilen. Veel tijd krijgen de kuikens niet om na hun worsteling met de eischaal van hun geboorte te bekomen. Al heel snel staan deze zogenoemde 'nestvlieders' op eigen benen. Dan breekt er een gevaarlijke tijd van zo'n vier, vijf weken aan voordat ze 'vliegvlug' zijn geworden. In het begin van die periode weten ze zich nog wel beschermd door de alerte maar zeer nerveuze ouders, die luid alarmeren als er belagers (zoals mensen) in de buurt komen.

Kraaien, roofvogels en andere roofdieren worden door hen stevig aangepakt. Met wilde duikvluchten van soms wel vier of vijf volwassen vogels tegelijk zetten ze de aanval in op de rovers van hun jongen. Met hun lawaai en hun inwervelende duikvlucht machtig klappende vleugels, kun-

nen ze ook de wandelaars die zich in hun gebied begeven behoorlijk de stuipen op het lijf jagen. Adembenemend zijn ook de groepsvluchten: een en al vleugel, flitsend zwart en wit.

Weidevogel

De kievit (*Vanellus vanellus*) is een van de mooiste en indrukwekkendste weidevogels, die het nipt van de grutto verloren heeft in de strijd om de titel van Nederlands nationale vogel. Hij zal door iedereen herkend worden door zijn zwart-witte verenkleed, zijn opvallend brede vleugels en vooral zijn bijzondere naar voren buigende kuif achter op zijn kop. De onderkant is wit en de bovenkant, op het eerste gezicht zwart, heeft een mooie groene en paarse metaalglans. Het vrouwtje is iets minder contrastrijk getekend en gekleurd en heeft een kortere kuif. Door die kuif kan hij zelfs niet met de scholekster verward worden.

De kievit, een soort die behoort tot de familie van de plevierachtigen, leeft in zo open mogelijke landschappen die zich uitstrekken van Nederland in het westen over de gematigde zone van Europa tot in Azië. Daarbij behoort Nederland tot de landen met de hoogste dichtheden. Zijn voorkeur gaat uit naar een landschap met een lage vegetatie en kale grond, zoals natte graslanden en kwelders. De laatste decennia broeden ze in toenemende mate ook op akkers, zoals maïspcelen, mits er bij vestiging geen of weinig vegetatie staat. Zeer kleine aantallen broeden nog steeds in duinen en op natte heide en hoogveen. Buiten de broedtijd zijn ze vooral te vinden in open grasland- en bouwlandgebieden, ook wel in zeer ondiep water.

Het broedseizoen loopt vanaf half maart tot in juli. Het vroegst bekende eerste landelijke kievitseizoen werd gevonden op 28 februari 2019. Een volledig legsel bestaat uit vier eieren (zandkleurig, groenachtig en dof) in een ondiep kuiltje op de kale grond. Het is vooral het vrouwtje dat gedurende 26 tot 29 dagen broedt, voordat de jongen uitkomen.

Maar voordat er eieren gelegd worden is er eerst het fantastische paringspel dat op iedereen in het vroege voorjaar indruk maakt. Als de liefdes hormonen stromen ligt de focus helemaal op de beoogde partner. Het aanstaande paar wentelt en buitelt door het luchtruim en dat gaat met veel kabaal gepaard. Het is een waar schouwspel van scherp synchroon vliegen. In duikvlucht vliegt hij op haar en dan strijken ze neer....

De naam

Aan de 'zang' die hij tijdens de balts laat horen heeft de kievit zijn naam te danken. 'Kievit' is een zuivere onomatopoeie, een klanknabootsing (ook in het Duits: 'kiebitz', in het Engels: peewit' en in het Frans: 'dix-huit'). Ook de officiële Engelse naam 'lapwing' lijkt gemakkelijk te verklaren: ze maken buitelingen in de lucht waardoor hun zwart-witte vleugels lijken te flappen. Maar lapwing komt oorspronkelijk van het 11de-eeuwse 'hléapewince' en betekent waarschijnlijk 'beweegbare kuif'. En die heeft hij natuurlijk ook.

Overigens levert het woord kievit wat de spelling betreft nog wel eens problemen op, want is het nu kievit, kivit, kiviët of kieviet? Kievit is de meest gangbare spelling, ook al gebruikt in 'Nederlandsche Vogelen' van Nozeman en Sepp, 1770-1829. Kiviët en Kiviët komen voor als familienaam van mensen. Kiviët en kivit zijn nooit officiële spelling geweest. Maar volgens Het Groene Boekje mag je kiviët ook nu nog zo schrijven en er wordt gepleit (Eigenhuis) om voortaan de spelling kiviët te gebruiken omdat de uitspraak daarvan meer overeenkomt met de roep van de vogel.

Nuttig

Nog niet zo heel lang geleden was de kievit een algemene vogel in Nederland. De soort handhaafde zich goed tot in

de jaren negentig van de vorige eeuw.

In *Nederlandsche Vogelen* (1770-1829) wordt de kievit nog beschreven als een zeer algemene vogel en men vond het toen ook een van de fraaiste (verenpracht) vogels maar de kieviten werden ook geplaatst bij de nuttigste vogels!

“Niettegenstaande zij jaarlijks in hun voortplanting een aanmerkelijke afbreuk schijnen te lijden door de beroving van honderdduizenden van hun eieren en niettegenstaande zij zelf ook in het najaar in groten getale met klapnetten gevangen en gedood worden, blijft er echter altijd (door wijze en gunstige beschikkingen van de voorzienigheid) een verbazende hoeveelheid van dit gevogelte over.”

En dat was maar goed ook want:

“Talloze menigten van allerlei gewormte en insekten, zouden anders, ongemoeid voortlevende en voorttelende, wel haast tot verderf van onze veldvoortbrengselen leiden, als ze niet door de kieviten zouden worden opgeruimd.” En bovendien waren ze nuttig vanwege de eieren (lekkernij en voedsel voor de armen) en in de herfst de vogels zelf als wildbraat.

Traditie

Dat de vogel zelf als voedsel voor de mens werd gebruikt is al weer enige tijd geleden maar dat de eieren geraapt werden voor consumptie en dat de verkoop ervan lucratief was, is tot ver in de vorige eeuw heel gebruikelijk geweest in het hele land. Pas vanaf de jaren 60 ontstond er in Nederland steeds meer verzet tegen het kievitseieren zoeken en rapen. Met de Vogelrichtlijn van april 1979 werd het in de Europese Unie onder bepaalde voorwaarden toegestaan. Pas in 2009 was het kievitseieren zoeken aan heel strenge regels gebonden. In Friesland werd het eieren rapen toegestaan tot een bepaald quotum tussen 1 maart en 9 april. Dit quotum werd telkens verlaagd en sinds 2015 worden er tot verdriet van de Friezen geen onthefingen meer verleend. Daarmee is in feite het kievitseieren zoeken in het hele land verleden tijd. In Friesland is nog wel een procedure bedacht die de eierzoektraditie enigszins in stand houdt. Het eerste kievitseizoen (symbool voor het begin van het voorjaar en traditioneel aangeboden aan de commissaris van de koning) blijft in het nest maar de vinder krijgt wel de oude beloning van een persoonlijke oorkonde, vijftien euro en de 'Sulveren Ljip', een in zilver gedreven beeldje van een span kieviten.

Stand van zaken

Toen vanaf de jaren 80 van de vorige eeuw het aantal weidevogels drastisch minder werd, profiteerde de kievit aanvankelijk van ontginning en toenemende bemesting. Hij breidde zijn broedareaal uit van weide naar (maïs)akkers. En na een mislukt eerste legsel begon hij vaak een tweede keer. Vanaf de jaren 90 is het aantal echter fors afgenomen met verliezen van 40%-50%. Het probleem is vooral dat de kievitskuikens niet de kans krijgen groot te worden. De kuikenoverleving is laag door de achteruitgang van de broedhabitat. Die bestaat idealiter uit extensief beweide, kruidenrijk grasland met greppels met flauwe slikranden die de kuikens dekking en voedsel bieden. Deze zijn echter door intensieve landbouw grotendeels verdwenen.

Bovendien is de beschikbaarheid van rode regenwormen voor volwassen kieviten afgenomen door de huidige wijze van bemesting. Door het injecteren van drijfmest, een techniek die sinds eind 20e eeuw breed wordt toegepast, wordt de zode herhaalde malen kapot gemaakt (doorsneden). De uitdroging van de bodemtoplaag die daarvan het gevolg is, lijkt een negatieve factor van belang voor het succesvol foerageren van de kievit.

Ten slotte is in veel gebieden de predatie door allerlei predators, dieren 'met haren en veren', toegenomen.

Meer plas-dras gebieden behouden en creëren lijkt voor het voortbestaan van de kievit als typische weidevogel voor Nederland van het grootste belang. Terreinbeheerders en gebiedseigenaren kunnen zich hiervoor inzetten door behoud en herstel van open landschappen met kruiden en structureel rijk grasland en een hoog waterpeil. Bij voorkeur met een gedeeltelijk korte vegetatie met modderige stukken. Verder zijn laat maaien en bemesten met strorijke vaste mest aan te bevelen en bij voorkeur niet beweiden als er kieviten broeden.

Bescherming

Alleen op deze manier kunnen we er voor zorgen dat er weer veel kievitskuikens over het land kunnen rennen op zoek naar eten. Vanaf dag één zijn ze immers afhankelijk van eten vinden en niet zelf gegeten worden.

De kuikens zijn al direct als jonge kieviten herkenbaar aan hun uiterlijk maar ook aan hun manier van jagen. Het zijn 'oogjagers' op kievitswijze: stukje lopen, stilstaan en op-letten en pikken als een prooi bereikbaar is. Die prooi bestaat de eerste twee weken voornamelijk uit grote insecten en kevers en dan wel zo'n 4000 per dag! Daarna gaan ze over op regenwormen als die er tenminste zijn en niet te diep in de grond zitten.

Zoals gezegd zijn de kuikens de eerste weken nog afhankelijk van de ouders voor bescherming tegen roofdieren en voor het op peil houden van hun lichaamstemperatuur. Telkens kruipen ze onder pa of ma om op te warmen.

Dat doen ze ook als het in 'hun' gebied onrustig is. Dat kan zijn door roofdieren maar ook door mensen, al of niet met loslopende honden. Dan vliegen de ouders om de ha-verklap op en koelen de kuikens af. Gebeurt dit te vaak dan overleven ze het niet.

Er ligt dus voor iedereen een mooie uitdaging om het zo kenmerkende "kievit" te blijven horen.

Bronnen:

Vogelatlas

Bedreigde vogels in Nederland

Nederlandsche Vogelen, Nozeman en Sepp

Diverse vogelboeken

Voedselbossen

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Voedselbossen staan in de belangstelling de laatste tijd. Ze dragen bij aan een duurzame voedselproductie. Ze kennen een hoge biodiversiteit en verrijken de bodem. Verder zijn ze, als het goed is, volledig zelfvoorzienend en klimaatbestendig.

Wat verstaan we eigenlijk onder een voedselbos?

De stichting Voedselbosbouw Nederland geeft de volgende omschrijving: 'Een voedselbos is een vitaal ecosysteem dat door mensen is ontworpen naar het voorbeeld van een natuurlijk bos met als doel voedsel te produceren. Onderscheidende kenmerken van een voedselbos zijn: een vegetatielaag met hoge kruinbomen, minimaal vijf andere vegetatielagen, een rijk bosbodemplen en een robuuste omvang (minimaal een halve hectare). Een voedselbos herbergt een rijkgeschakeerde, snel toenemende biodiversiteit.'

Denk aan een akker vol met hetzelfde gewas en stel je dan het tegenovergestelde voor. Geen monocultuur maar heel veel soorten bij elkaar. Geen kunstmest nodig, het bos voedt zichzelf. Geen bestrijdingsmiddelen nodig, het bos zorgt zelf voor evenwicht. Niet één begroeiingslaag, maar minimaal vijf groeilagen. Geen moment in het jaar ligt de grond kaal. En niet één keer oogsten, maar het hele jaar door. Kortom, een mooi voorbeeld van natuur-inclusieve landbouw.

Om niet te hoeven bemesten, wordt gebruik gemaakt van natuurlijke processen en kringlopen die een rijke en voedzame bovenlaag creëren uit afgevallen bladeren, de humuslaag. Er kunnen het hele jaar door groenten, fruit, noten, thee, paddenstoelen en honing worden geoogst.

Een succesvol voedselbos is zelfvoorzienend, veerkrachtig en goed voor het klimaat. Het bos functioneert biologisch en op eigen kracht, waardoor er geen mest nodig is en geen water toegevoegd hoeft te worden. Sterker nog, een voedselbos houdt water vast in de bodem, wat belangrijk

is bij de huidige droogte. De diepe wortelstructuren van het bos hebben een positief effect op de bodem. Ze voorkomen verdichting en zorgen voor een rijk bodemleven. De opbrengst uit een voedselbos wordt lokaal gebruikt/verkocht en zorgt dus voor korte voedselketens. En veelal worden voedselbossen gestart, ontwikkeld en geoogst door groepen vrijwilligers wat leidt tot waardevolle lokale gemeenschappen.

Eerbeek

Ook Eerbeek kent een voedselbos. Het is gelegen bij de Heerweg aan de noordkant van het dorp. Toen ik er voor het eerst van hoorde, ging ik in gedachten door de omgeving van Eerbeek om te ontdekken waar dat bos dan toch wel zou moeten staan. En ja, ik had vorig jaar wel eens iemand zien werken op een oude maisakker langs de Apeldoornseweg. Dat was blijkbaar het voedselbos in wording.

De eigenaar heet Henk Hendriks en is van oorsprong civiel ingenieur en voormalig ontwikkelingswerker. Na een opleiding permacultuur volgde hij in 2021 ook de cursus Voedselbosontwerp bij Natuur en Milieu Gelderland. Henk is woonachtig in Utrecht en zijn Apeldoornse achtergrond zorgde ervoor dat hij tussen Apeldoorn en Doetinchem op zoek ging naar een perceel om een voedselbos te starten.

Henk Hendriks, oprichter voedselbos Eerbeek.

Waarom wil Henk een voedselbos? "In Nepal, Sri Lanka en Ethiopië heb ik gewerkt in community development, ofwel gemeenschapsontwikkeling" vertelt hij. "Voedsel van vaste planten, bomen en struiken was daar een onderdeel van de projecten. Nu ik terug ben in Nederland, kom ik dat in voedselbossen opnieuw tegen. Daar word ik razend enthousiast van omdat het biodiversiteit en voedselproductie bij elkaar brengt."

Rondom de akker in Eerbeek is een gezellige groep vrijwilligers ontstaan die zich in willen zetten voor biodiversiteit en gezond voedsel. Inmiddels is een bomenrand

aangeplant met 20 inheemse soorten. Hierdoor ontstaat een bloeihoog van februari tot oktober voor de insecten. Langs de boomgaard staat een haag van winterlinde.

Over elke soort heeft Henk wel wat te vertellen. “Wist je dat je het blad van de winterlinde kunt eten omdat het gemakkelijk verteert? Dat betekent dat het ook flink bijdraagt aan bodemverbetering als de bladeren op de grond liggen. Wilgen groeien ook snel, blad en hout zullen ook aan de bodem worden toegevoegd. Er komt dan meer humus (koolstof) in de bodem. Ook houdt de bodem dan meer water vast zodat het gewas beter bestand is tegen de droogte.”

Gevleugelde uitspraak van Henk “Een blad van een els bevat evenveel stikstof als een kunstmestkorrel”.

De hoogstamappelbomen en notenbomen zijn pas over 10 jaar vruchtdragend. Er zijn daarom ook laagstambomen geplant, die volgend jaar al vruchten dragen. De aardbeien, bessen, rabarber en asperges doen dat dit jaar al. Zo aan het begin van de lente kijkt Henk verlangend uit naar het groeiseizoen. ‘Kom vooral kijken!’ zegt Henk, maar wel graag op afspraak.

Henk bereiken of digitaal een kijkje nemen kan via de facebookpagina ‘Voedselbos Eerbeek’. Vrijwilliger worden of een abonnement afsluiten kan daar ook.

Met een partner en twee dochters blijft hij voorlopig wel in Utrecht wonen en werkt hij twee dagen in de week aan de Heerweg. Met zijn inzet voor het goede doel wordt Eerbeek een voedselbos rijker waar inwoners een abonnement op groente en fruit kunnen afsluiten en waar eventueel de meeropbrengst lokaal verkocht kan worden.

Voedselbossen zijn daarmee echte win-win oplossingen voor de mens, de natuur, de aarde en uiteraard Eerbeek.

WATER!

AUTEUR: SANDRA CHRISTIAANS

Het harde werken heeft geloofd!

Na enorm veel inspanning van de beekruimers, is het dan zover.

Op 30 maart 2022, stroomt het water van de Gravinnebeek over het oude watervalletje ‘Het Kerstens Molentje’. Een mijlpaal! Het is dan ca. 25 jaar geleden dat het sprengwater voor het laatst over het watervalletje gestroomd heeft.

Vanaf 2016 zijn de beekruimers druk bezig geweest om de Gravinnebeek weer watervoerend te maken. Zij streefden er naar om het water over het watervalletje heen te laten stromen en dan onder het bruggetje door te laten bezinken.

Geweldig dat het zover gekomen is, wie had dat kunnen vermoeden. De afgelopen jaren met die enorm droge zomers hebben zeker niet mee geholpen.

Vitens had al aangekondigd dat door de overvloedige regenval van de afgelopen tijd de mogelijkheid aanwezig was dat er een betere watertoevoer zou zijn. Ook heeft papierfabriek Coldenhove een tijdje wat minder water opgepompt dan gebruikelijk. Al deze positieve invloeden en het intensief schoonhouden en onderhouden van de Gravinnebeek door de beekruimers, hebben er toe bijgedragen dat er nu uiteindelijk water over de waterval stroomt. De aanhouder wint!

Nogmaals proficiat !

Een geweldig verteller!

Interview met Bert van der Saag

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG

Voor alle lezers van Het Groene Blad is Bert natuurlijk een heel bekend persoon; zeg maar “Ouwe kost”! Bert heeft een scherp oog voor cultuur en de geschiedenis van mensen, gebouwen en de natuur in de omgeving van Eerbeek. Na uitgebreid onderzoek en talloze gesprekken met mensen vertrouwt hij graag zijn bevindingen toe aan het papier. Zijn verhalen zijn doorspekt met humor en verluchtigd met foto's, die opmaakredacteur Herman Heskamp niet zelden tot wanhoop drijven vanwege de soms beperkte kwaliteit of het abnormale format.

Naast de plaatjes vormen de ‘praatjes’ de kern van zijn artikelen. Bert haalt zijn verhalen immers uit gesprekken met het ongelooflijke aantal mensen dat hij persoonlijk kent. Dit is nog een gevolg van zijn beroep, fysiotherapeut, in welke hoedanigheid hij al deze soms heel markante personen heeft behandeld. Het komt ook door zijn jongensachtige spontaniteit en het gemak waarmee hij mensen, zonder aanzien des persoons, benadert. Hij is wars van formaliteiten en arrogantie, gaat het liefst via de achterdeur bij mensen naar binnen.

Ik ken Bert (en zijn vrouw Gustien) nu al vele jaren en weet daarom dat ik ook bij hem niet aan de voordeur hoef aan te bellen. Gastvrijheid en gemoedelijkheid zijn kenmerkende begrippen in huize Van der Saag. Na een gezellig praatje over van alles en nog wat bij de koffie met iets lekkers, besluiten we dat er toch ook nog gewerkt moet worden. Voor het interview gaan we aan de keukentafel zitten en Gustien verbant zichzelf naar boven “om ons niet te storen”. Ze weet dan nog niet dat ze pas uren later

weer naar beneden zal komen. Want als Bert op zijn praatstoel zit en hem de ruimte geboden wordt te vertellen, gaat hij ook echt voluit! De uren vliegen voorbij als waren het minuten.....

De natuur van Bert

Tegelijk met Bert begon ik in 2013 de opleiding tot natuurgids. Ik was daarvoor al heel lang donateur/lid van een IVN afdeling maar voor Bert was dit de eerste kennismaking met het IVN. Bert was toen net een jaar met pensioen en wilde iets samen met Gustien gaan doen en toevallig startte er een ‘gidsencursus’ van IVN-Eerbeek en IVN-Veluwezooom. Bert had (en heeft) op zich niet een uitgesproken interesse voor flora en fauna maar wel voor gids zijn vanwege.... verhalen vertellen! Hij was toen ook al een jaar gids op kasteel Ter Horst te Loenen, hiervoor gevraagd door Berenice van den Tooren, die hij natuurlijk kende vanuit zijn werk. Zonder enige voorkennis maar met een grote belangstelling voor geschiedenis, gebouwen en de omgeving waar hij tot dan toe alleen maar hard doorheen rende, had hij zich enthousiast voorbereid op de functie van gids bij het kasteel.

Weliswaar met enig voorbehoud begon hij toch aan de cursus voor natuurgids. Ondanks kleine strubbelingen en enige twijfel aangaande het leren van allerlei ‘natuurdingen’ heeft Bert de opleiding met succes doorlopen. Het samen met Gustien en Lambert vervaardigen van het eindwerkstuk dat uiteindelijk in boekvorm is uitgegeven, was de kroon op het werk. Nog regelmatig beveelt Bert dit boek aan bij bezoekers en mensen die hij kent, en dat zijn er veel.

Bert is een zeer contactueel ingestelde persoon, gericht op (lichamelijke) hulpverlening zoals uit zijn beroepsloopbaan blijkt, maar vooral ook een zeer sportieve man in de letterlijke betekenis van het woord. Van jongs af aan zijn sport en lichaamsbeweging heel belangrijk voor hem en nog altijd houdt hij ervan om door het bos en over de hei te rennen met zijn loopgroep.

Het begin

Geboren in Nunspeet verhuisde hij al na een jaar met zijn ouders naar Apeldoorn of beter gezegd naar de 'vorstelijke' omgeving van het Loo. Hij ging naar de 'jongensschool' en zat met veel jongens in de klas waarvan de ouders op het paleis werkten. Alle kinderen op deze basisschool hadden op een of andere manier wel iets met het paleis. Bert vindt dat hij een 'geweldige' jeugd heeft gehad en herinnert zich tot in detail allerlei gebeurtenissen die hij in relatie met de Koninklijke familie van het Loo heeft meegemaakt. Zoals die keer dat ze mochten zingen voor koningin Wilhelmina. Nog een wonder dat hij nooit, voor zover mij bekend althans, een relatie met een prinses of hofdame heeft gehad!

Regelmatig gebruikt Bert het woord 'geweldig'. Zo ook als hij een beschrijving geeft van zijn moeder. Zijn vader, die vertegenwoordiger was, zag hij natuurlijk veel minder. "Maar het was een prima vader", zegt Bert. "Later, toen ik al lang en breed getrouwd was, kwamen mijn ouders samen naar mijn sportwedstrijden kijken."

Sporten

De eerste basisschool bleek toch niet zo'n goede school waardoor hij op zijn tiende naar een school op 'Orden' ging waar je in de omgeving allerlei sporten kon doen. Alles was mooi, onder andere hardlopen en voetballen. Om beide kwaliteiten zagen ze hem graag komen bij de voetbalclub.

Op het Christelijk Lyceum aan de Jachtlaan was hij een groot liefhebber van zwemmen. Zelfs tussen de lessen door bezocht hij het huidige Kristalbad om een paar baantjes te trekken. Bert had daarom ook wel zin om als vakantiebaantje badmeester te worden. Dat je daarvoor veel zwemdiploma's moest halen was voor Bert geen enkel probleem. Toch is hij nooit als badmeester in functie geweest daar hij vanwege zijn astmatische bronchitis niet in een binnenbad zou kunnen werken. Het vakantiebaantje werd een taak als afwasser bij de 'Echopot'. Hij werkte daarna ook jaren in de bediening bij Berg en Bos en had een taak op de golfbaan bij de 'Cantharel'.

De reeds genoemde 'geweldige jeugd' zette zich voort op de middelbare school. De school was voor Bert niet direct het leukste en hij heeft uiteindelijk ook maar drie jaar van het lyceum met succes doorlopen. Naast de sport gaven hem ook lezen en muziek veel aangename ontspanning. Met veel vuur kan hij vertellen over zijn liefde voor de dixielandmuziek en zijn nog altijd grote idool Acker Bilk! Bert is weer de jongen van toen als hij vertelt over de spannende avonturen in 'het hol' op de zolder bij een vriendje. Later sloot zich bij het clubje van 'de gele beer' ook een Apeldoorns HBS-meisje aan met de naam Gustien. Uiteindelijk verhuisde de club zelfs naar het (grote) huis van de ouders van Gustien.....

Amsterdam

Na drie jaar Lyceum had Bert het daar wel gezien. Hij wilde verder in de sport! Hij oriënteerde zich op het Cios, de opleiding tot sportleider. Toen hem gevraagd werd op welke sport hij zich dan wilde richten als voorkeursport, koos hij voor zwemleraar omdat hij zag dat hij voor voet-

baltrainer wel eens te kort zou kunnen komen in vergelijking met de andere kandidaten. Liever nog richtte hij zich als specialisatie op massage/fysiotherapie maar dat kon op het Cios niet. Hij vond toen een opleiding massage en heilgymnastiek bij het Instituut Leffelaar in Amsterdam! Op het moment dat hij besloot daar naar toe te gaan, kreeg hij bericht dat hij op het Cios was aangenomen.

Bert ging naar Amsterdam! Op kamers! En in totaal zou hij daar tien jaar van zijn leven wonen; een geweldige tijd, waarover hij nog zeer gedetailleerd veel hilarische anekdotes kan vertellen.

Bert volgde de praktijkopleiding tot wat later fysiotherapie is gaan heten, liep zijn eerste stage in een revalidatiecentrum in Amsterdam en later in een ziekenhuis in Hilversum. De laatste stage volgde hij bij instituut Leffelaar, volgens de methode Bobath. Hij werkte vooral met gehandicapten, kinderen, oudere mensen en sporters. Nog even een "bijzonderheidje", zoals Bert zou zeggen: De laatste drie jaar van zijn Amsterdam-periode heeft Bert met Gustien samengewoond in de Jordaan. Gustien volgde, ook bij Leffelaar, de opleiding arbeids-/ergotherapie.

Terug naar de roots

Toen Bert het aanbod kreeg om de praktijk in Amsterdam te gaan leiden, heeft hij toch besloten daar niet te blijven maar naar zijn geboortegrond terug te keren. Ze woonden eerst drie jaar in Ugchelen. Hier een eigen praktijk beginnen, wat zijn plan was, lukte niet maar hij kon wel bij een praktijk in Eerbeek/Loenen terecht en daar is hij nooit meer weg gegaan.

In Ugchelen zijn hun dochter en zoon geboren. Deze zijn inmiddels de ouders geworden van twee zoons en twee dochters, de kleinkinderen van Bert en Gustien. Kort na de geboorte van zoon Bart zijn ze verhuisd naar Eerbeek, de huidige woning aan de Boerhaavelaan.

Woning en fysiotherapiepraktijk waren dus beide in Eerbeek. Voor Bert was daarom de fiets het belangrijkste voermiddel. Ook het huisbezoek aan patiënten in en om Eerbeek en Loenen deed Bert op de fiets. En hij heeft wat mensen bezocht en behandeld! Daarbij heeft hij een ontelbaar aantal verhalen gehoord over diverse excentrieke en ook minder markante personen, bijzondere gebeurtenissen en allerlei wetenswaardigheden over de omgeving. Omdat Bert naast kinderen ook veel oudere mensen behandelde hoorde hij onder andere veel over wat er zich in de oorlog allemaal in deze omgeving heeft afgespeeld. Bert mag zich gelukkig prijzen in het bezit te zijn van een fantastisch geheugen waardoor hij alle anekdotes tot in detail kan onthouden. Daarbij heeft hij de gave een geweldig verteller te zijn zodat hij zijn publiek tijdens excursies op een aangename manier kan informeren en vermaken.

Ik denk dat iedereen Bert wel als een extraverte, contactvaardige en spraakzame persoon zal ervaren. In dat verband verbaasde het mij in elk geval dat hij aangeeft vroeger tamelijk verlegen te zijn geweest en eigenlijk pas in Amsterdam wat extravert te zijn geworden onder andere met behulp van een cursus spreekvaardigheid!

Antwoord op alle vragen

Aanvankelijk voetbalde hij in Eerbeek op zaterdag en niet onverdienstelijk. Maar toen hij eenmaal de charme van het hardlopen had ontdekt stopte hij met voetballen. Nog altijd maakt hij deel uit van een clubje hardlopers dat zich zo'n 40 jaar geleden gevormd heeft. Een gevolg van al dat geren door de bossen en landerijen is dat hij nu de omgeving niet alleen vanuit de verhalen van anderen kent, maar ook ruimschoots in werkelijkheid heeft kunnen aanschouwen. En het heeft Bert ook nieuwsgierig gemaakt en aangezet tot eigen onderzoek. Want waarom heet de 'Kouwerik' zo en wie woonde er nu eigenlijk in het huisje 'bij van Ark'? De resultaten van al zijn naspeuringen zijn in elk nummer van Het Groene Blad te lezen.

Antwoorden vinden op al zijn vragen begon pas echt goed toen hij op zijn 65e met pensioen ging en wat meer tijd kreeg voor allerlei andere dingen. Naast het hardlopen zijn op vakantie gaan en reizen en met zijn familie en vooral de kleinkinderen omgaan zijn favoriete bezigheden. Door de gidsencursus en het lidmaatschap van IVN Eerbeek is ook de interesse voor de natuur toegenomen. Bert is daarbij vooral een genietter, een belevingsmens. Als gids zal hij dan ook minder vertellen over de namen van plantjes en beestjes maar meer hoe het grotere geheel van de natuur aanvoelt. Op het gebied van feitjes over flora en fauna laat hij zich graag assisteren door een collega gids. Bert is niet van de feitjes en de 'droge kennis', want dat is saai. En saai is Bert zeker niet. En hoewel hij ook wel eens te kampen heeft met tegenslagen, is hij doorgaans toch een optimistisch en levenslustig man, humorvol en origineel. Ik denk hierbij aan hoe hij omging met een groepje wat 'lastige' kinderen tijdens het bekenproject en de wijze waarop hij tijdens de gidsencursus vorm gaf aan de opdracht een presentatie over een boom of plant te geven. Ik denk dat alle toehoorders nu nog weten hoe een 'flierefluiter' aan zijn naam komt.

Actief voor IVN Eerbeek

IVN Eerbeek is blij met Bert als een van de actiefste leden. Want Bert is niet alleen een vast auteur van het blad en een gewaardeerd gids, hij staat ook altijd open voor nieuwe projecten en wil die als het eropaan komt ook wel zelf organiseren. Hij ziet vooral ook het belang in van iets organiseren voor de jeugd want zonder die jeugd zal het IVN vergrijzen en uiteindelijk ten dode opgeschreven zijn. Nieuwe leden werven is van levensbelang. Leden die gids kunnen zijn maar ook leden die zich net als Bert kunnen storten op een project als 'beekruimen'. Mensen die kunnen genieten van de vele mooie plekken op de Veluwe en dat willen verkondigen aan anderen. Voor Bert zijn dan vooral favoriet de Schaddevelden en de Loenermark met zijn Zilvense hei en de omgeving van de 'stenen bank' en natuurlijk Kasteel Ter Horst.

Bert is doorgaans een blijmoedig mens maar kan zich ook wel eens ergeren aan mensen die zich niet houden aan algemene (ongeschreven) regels van fatsoen. Zo heeft hij de laatste tijd met name een hekel aan die mountainbikers die al schreeuwend over de nieuwe, kriskras door het bos aangelegde paden razen en zo anderen belemmeren in hun natuurbeleving.

Opnieuw was ik onder de indruk van deze tomeloze, geweldige verteller die de tijd doet vergeten. In gesprek met Bert vlieden de uren voorbij en ongemerkt kan zelfs de lunch erbij inschieten.

Naam: Bert van der Saag

Woonplaats: Eerbeek, Boerhaavelaan 99

Geboorteplaats: Nunspeet

Geboortedatum: 22-03-1946

Basisschool: Apeldoorn

Voortgezet onderwijs: Chr. Lyceum Apeldoorn

Beroepsopleiding: Opleiding fysiotherapie Amsterdam

IVN lid: Sinds 2013 met de taken: gids, lezingen en auteur HGB

Hobby's: Gezin, hardlopen, lezen, muziek (Acker Bilk, Beatles, Hollies, Bee Gees enz.)

Gezin: Echtgenote Gustien

Dochter Maaïke met Edward en kleinzoons Tomme en Jort. Zoon Bart met Linda en kleindochters Jolien en Renske

Jubilarissen

AUTEUR: HERMAN HESKANP

Tijdens de jaarvergadering op 28 maart 2022 heeft IVN Eerbeek twee jubilarissen gehuldigd. Aan voorzitter Jos Rouland de eer om twee IVN-insignes in goud uit te reiken ter ere van:

40 jaar IVN-lid.

De volgende leden kregen het insigne opgespeld:

Jan Groenhof

Gerard Heuvelink

Beide IVN-ers van het eerste uur.

Markant detail, beiden waren al enkele jaren IVN-lid toen de Afdeling Eerbeek werd opgericht. Met recht dus IVN-ers van het eerste uur.

Na het opspelden werden beide jubilarissen verrast met een mooie bos bloemen en een applaus van de aanwezigen.

Jan Groenhof

Gerard Heuvelink

Ehhh.....

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG
ILLUSTRATIE: GUSTIEN VAN DER SAAG

IVN-gidsen zijn ook maar mensen. Vaak zijn het zelfs mensen van gevorderde leeftijd. Mensen met veel interesse voor natuur en cultuur. Ze doen allemaal hun uiterste best om bezoekers van excursies, jong en oud, goed en deskundig te informeren over de ontelbare mooie dingen die je op een wandeling tegen kunt komen.

Die gidsen hebben allemaal een uitgebreide scholing gehad en hebben het diploma Natuurgids behaald. Zelf voegen ze daaraan later nog een voortdurende scholing toe door zich te verdiepen in allerlei onderwerpen. Elke gids heeft daarmee een uitgebreide kennis en naar gelang de persoonlijke interesse zijn ze vaak ook nog gespecialiseerd op een of meerdere onderwerpen. Zo heb je specialisten op het gebied van paddenstoelen of van vogels, insecten, vlinders, reptielen tot zelfs deskundigen op het terrein van mossen, korstmossen enz.

Alle gidsen hebben kennis van planten maar de een wat meer dan de ander. En zo kan het gebeuren dat een gids die alles weet van de geschiedenis van de omgeving maar iets minder van planten even het spoor bijster is wat betreft de naam van een plant.

Het is als gids altijd leuk om een spannend verhaal te vertellen. Menig gids laat het dan ook niet na om te vermelden dat we in een gevaarlijk gebied aangekomen zijn en dat iedereen moet uitkijken waar die loopt. "Hier staan namelijk vleesetende planten!" Wanneer de schrikreactie bij het publiek wat geluwd is moet er natuurlijk uitleg gegeven worden over...., ja hoe heten die plantjes nou ook al weer? Was het niet vleesetend bosviooltje, of nee.....? Als dan het publiek de zaak wat nader gaat bekijken komt er soms ook wel iemand, tot redding van de gids, op de juiste naam.

We kennen in Nederland drie soorten vleesetende planten. Dat zijn het blaasjeskruid (vangt met blaasjes onder water kleine waterbeestjes), het vetblad (krult soms de gele bladranden van de bladrozet op de grond op) en de meest bekende: zonnedauw. Van de drie soorten zonnedauw is de kleine zonnedauw de bekendste en meest algemene. Zonnedauwen komen voor op plekken waar andere planten niet kunnen overleven, omdat ze daar niet voldoende mineralen uit de wel zeer arme bodem kunnen halen (natte heiden, vennen en venen in stand gehouden door een goed natuurbeheer). Zonnedauw vult zijn dieet aan met kleine insecten die aan de plakkerige haren van de ronde, spatelvormige bladeren blijven hangen. Ze worden verteerd door de enzymen in de sappen die de haren afscheiden (de 'dauwdruppels').

Zonnedauw is dus de naam. Geen bosviooltje of wat dan ook. Maar wilt u het de gids niet kwalijk nemen als hij soms niet op de juiste naam kan komen. Eens krijgen we allemaal wel met dit verschijnsel te maken, zeker als je wat ouder wordt.....

Heeft deze informatie nu uw belangstelling gewekt en wilt u nog meer weten over vleesetende en andere planten ga dan ook eens mee met een excursie van het IVN of .... overweeg om een opleiding tot natuurgids te gaan volgen bij het IVN.

Invasieve exoten

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Halsbandparkieten, Roodwangschildpadden, Amerikaanse vogelkers. Er bestaat een grote kans dat u deze soorten regelmatig in de natuur ziet. Het zijn exoten, soorten die niet op eigen kracht maar door toedoen van de mens in Nederland terecht zijn gekomen. Dat kan per ongeluk zijn, bijvoorbeeld doordat ze als verstekeling meereizen of opzettelijk door het verhandelen van exotische vijver- en tuinplanten. Sommige mensen kiepen hun aquariuminhoud in een sloot of vijver met alle (negatieve) gevolgen van dien.

Een klein deel van de exoten voelt zich prima thuis in onze omgeving. Deze soorten kunnen zich permanent vestigen in de natuur en zich snel vermeerderen. Dan spreken we van invasieve exoten.

Niks mis met wat extra soorten in de natuur, zullen veel mensen denken. Kleurige bloemen, leuke vogels en mooie vissen. Maar sommige exoten veroorzaken veel schade. Wie last heeft van hooikoorts ondervindt dat aan den lijve, de oprukkende hooikoortsplant Ambrosia verlengt het hooikoortsseizoen. De exotische watercrassula is in staat om inheemse soorten te reduceren en waterpartijen volledig te bedekken met een zuurstoftekort als resultaat.

Naast een toename van gezondheidsproblemen kan er ook schade ontstaan voor de economie. Bijvoorbeeld als gevolg van aantasting van oogsten door exotische insecten. Ook onze eigen flora en fauna ondervindt veel last van de indringers. Ze worden verdreven uit hun leefgebied en hun nest, lopen nieuwe ziektes op, waartegen ze niet bestand zijn of worden gewoon opgevreten.

Als een invasieve exoot in de natuur gevestigd is, zijn vaak aanzienlijke uitgaven nodig om de schade te herstellen, de invasieve exoot te verwijderen of om verdere verspreiding te voorkomen. Geschat wordt dat de kosten alleen al in de lidstaten van de Europese Unie ten minste € 12 miljard per jaar bedragen!

Gele maskerbloem langs de Eerbeekse beek

In onze directe leefomgeving zie je aan de Eerbeekse beek in de zomer vaak gele maskerbloem (*Mimulus guttatus*), een prachtige plant. Hij is afkomstig uit Noord-Amerika en naar Nederland gebracht als sierbloem. De gele maskerbloem is dan ook prachtig en bloeit wekenlang met leeuwenbekachtige bloemen, geel met rode stipjes. Gele maskerbloemen woekeren helemaal niet en verdringen ook geen inheemse planten, integendeel. Maskerbloemen groeien aan het water, op oevers waar nog niet veel anders groeit. Maar hij staat nog steeds op de lijst van invasieve exoten weliswaar laag ingeschaald. De Japanse duizendknoop staat er o.a. ook op, maar dan als meest schadelijke invasieve exoot!

Japanse duizendknoop

Om aandacht aan al die exoten te geven, wordt in 2022 opnieuw een 'Week van de Invasieve Exoten' georganiseerd. Dit jaar start de week op vrijdag 17 juni en duurt tot en met zondag 26 juni.

Mocht iemand nog een idee hebben voor een excursie of lezing met betrekking tot invasieve exoten, dan doe je er goed aan om eerst eens even de volgende website te bezoeken. www.nvwa.nl/onderwerpen/invasieve-exoten/lesmateriaal-invasieve-exoten.

Agenda

Zaterdag 7 mei 2022

Avondwandeling Eerbeekse hooilanden
Aanvang: 19.00 uur
Start: Natuurboerderij De Mhene
Lendeweg 4a 6964 CK Hall

Zondag 12 juni 2022

Inheemse planten natuurtuin Harmanahof
Aanvang: 14.00 uur
Start: parkeerplaats naast de Protestantse Kerk
Loener Schepersweg, 7371 ET Loenen (Gld)

Zondag 15 mei 2022

Wakker worden op de hei
Aanvang: 08.30 uur
Start: Hoek Deventerdijk/Gerrit Slagmanstraat
Harfsen

Zondag 10 juli 2022

Fietstocht rondje Brummen
Aanvang: 14.00 uur
Start: Station Brummen
Stationsweg, 6971 BX Brummen

Zondag 29 mei 2022

Fietstocht langs de IJssel
Aanvang: 11.00 uur
Startplaats en verdere info wordt bekend gemaakt bij aanmelding.

Vrijdagavond 1 juli 2022

Nachtvlinder inventarisatie in de Harmanahof
Loener Schepersweg, 7371 ET Loenen (Gld)
Verdere info t.z.t. via www.ivn-eerbeek.nl

Excursies van de IVN afdeling Zutphen zijn cursief weer-
gegeven.

Vrijdag 3 juni 2022

Dieren van de nacht
Aanvang: 21.30 uur
Start: hoek Elzerdijk/Gerrit Slagmanstraat in Eefde

Zaterdag 11 juni

Slootjesdag in de natuurtuin Harmanahof
Start: 10.30 / 13.30 / 15.00 uur
Loener Schepersweg, 7371 ET Loenen (Gld)

Voor informatie over plaats en tijd

Eerbeek: excursies@ivn-eerbeek.nl
Telefoon 06-47368561

Zutphen: ktengrotenhuis@kpnmail.nl
Telefoon 0575-471995